

*В.І. Тютюгін, канд. юрид. наук, професор,
в.о. зав. кафедри кримінального права № 1
Національна юридична академія України
імені Ярослава Мудрого, м. Харків*

УДК 343.24 (477)

ПИТАННЯ ГУМАНІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЯ В ДЕЯКИХ ЗАКОНОДАВЧИХ НОВЕЛАХ

Питання гуманізації кримінальної відповідальності завжди були в центрі уваги не тільки фахівців-учених, представників правозастосовчої практики, а й законодавця. І дійсно, як з найменшими втратами для суспільства, без зайвої жорстокості й у той же час за допомогою яких найбільш гуманних засобів досягти позитивних результатів у боротьбі зі злочинністю? Ця проблема завжди була, є й буде досить важливою, своєчасною й актуальною. Однією зі спроб її вирішення можна вважати і прийнятий 15 квітня 2008 р. Закон України № 270-VI «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності»,

який набув чинності 7 травня 2008 р. [1] і яким було внесено зміни й доповнення у понад у 90 статей КК України.

Завдання гуманізації кримінальної відповідальності в згаданому Законі вирішуються в декількох напрямках, серед яких і питання чинності в часі закону про кримінальну відповідальність (ст. 5 КК), і розширення меж застосування інституту звільнення від кримінальної відповідальності (статті 45 і 46 КК), і пом'якшення кримінально-правових заходів впливу щодо неповнолітніх (статті 97, 102 і 104 КК), і зміни цілої низки санкцій статей Особливої частини КК за рахунок доповнення їх видами покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, тощо. У межах

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

даної статті розглянемо лише новели, що стосуються застосування норм КК, безпосередньо пов'язаних з призначенням покарання, тобто статті 53, 65, 66, 68 і 69¹ КК. Саме ці норми КК багато в чому формують реальну практику призначення покарання і тим самим певною мірою визначають, чи відповідає вона потребам сучасного суспільства і чи свідчить про гуманні підходи держави у сфері боротьби зі злочинністю кримінально-правовими заходами впливу.

Безумовно, цілком виправданим є доповнення ст. 53 КК частиною 4, згідно з якою з урахуванням майнового стану винного суд може призначити штраф з розстрочкою виплати певними частинами строком до трьох років. При оцінці цієї новели слід ураховувати, що штраф як основне чи додаткове покарання передбачено у 262 санкціях статей Особливої частини КК України, причому, понад половину з яких (53%) установлюють максимальну межу штрафу, яка перевищує 100 або більше неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а в деяких з них (наприклад, частини 2 і 3 статей 167 і 177, ч. 2 ст. 202, ч. 1 ст. 203¹, ч. 2 ст. 204, ст. 229 КК) розмір останнього становить понад 1000 таких мінімумів. Тому далеко не завжди (особливо в наш нелегкий час) засуджений

має об'єктивну можливість сплатити штраф у той місячний строк, який відведено для виконання цього покарання ч. 1 ст. 5 КВК України. Віддалення ж цього строку, що досягається за рахунок використання приписів ч. 4 ст. 53 КК, надає можливості уникнути ситуацій, передбачених ч. 5 ст. 53 КК, коли об'єктивна неспроможність сплати штрафу призводить до його заміни більш суворими видами покарань (громадськими або виправними роботами), внаслідок чого особа, матеріальний стан якої є кращим, опиняється в більш сприятливих умовах порівняно з тією, яка не має об'єктивної можливості сплатити суму штрафу, призначену судом. З нашого погляду, положення ч. 5 ст. 53 КК у чинній їх редакції навряд чи відповідають ідеї гуманізації кримінальної відповідальності і принципу рівності громадян перед законом. Як вбачається, положення ч. 4 ст. 53 КК у багатьох випадках знімають проблему несплати штрафу. У тих же відносно рідких випадках, коли ця проблема все-таки виникає, незважаючи на розстрочку сплати суми штрафу, було б доцільніше використовувати не його заміну більш суворим покаранням, а надати суду право звільняти засудженого від сплати усієї або частини цієї суми [2, с. 9].

Для ефективного виконання

такого не пов'язаного з ізоляцією від суспільства покарання, як штраф, має значення й те, що ч. 4 ст. 53 КК не тільки *відстрочує*, а й, по суті, *розстрочує* його сплату, бо суду надається право не тільки збільшувати строк його виконання (до 3-х років), а й встановлювати можливість сплати його суми *поступово* – певними (меш значними порівняно з усією сумою) частинами у визначені вироком проміжки часу.

Зазначене доповнення закону як таке, що засновується на розумному сполученні і взаємодії принципів гуманності та справедливості покарання, економії каральних заходів впливу й необхідній їм індивідуалізації, безсумнівно, сприятиме більш широкому використанню в судовій практиці такого досить ефективного виду покарання, як штраф.

Відповідає завданню гуманізації кримінальної відповідальності й доповнення ч. 2 ст. 65 КК положенням, згідно з яким більш суворий вид покарання з числа передбачених у санкції за вчинений злочин призначається, лише якщо менш суворий його вид буде недостатній для виправлення особи й попередження вчинення нею нових злочинів. Це доповнення, по-перше, цілком узгоджується з приписами ст. 51 КК, у якій всі види покарань розташовані

послідовно – від менш до більш суворого, що служить своєрідним орієнтиром для суду при обговоренні питання про застосування до винного того чи іншого виду покарання, передбаченого в конкретній санкції. По-друге, саме так побудовані й альтернативні санкції статей Особливої частини КК, у яких спочатку фігурують менш, а лише потім більш суворі види покарань. А це припускає необхідність та обов'язковість обговорення судом питання про використання більш суворого виду покарання лише за умови, якщо призначення менш суворого є недоцільним. На застосування більш суворого покарання лише у випадках, коли менш суворе не спроможне досягти поставлених перед ним цілей, орієнтує суд і ч. 2 ст. 334 КПК України.

Існують усі підстави вважати, що доповнення ч. 2 ст. 65 КК розглянутим приписом не тільки відповідає принципам доцільності і справедливості покарання, яких повинна дотримуватись у своїй діяльності судова практика, а й посилює значення принципів, сформульованих у ч. 2 ст. 65 КК як вимога призначати особі, яка вчинила злочин, лише таке покарання, яке є необхідним і достатнім для її виправлення й попередження нових злочинів.

Не менш важливе значення

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

для вирішення завдання щодо гуманізації кримінальної відповідальності мають і доповнення, сформульовані в частинах 2 і 3 ст. 68 та в ст. 69¹ КК. Згідно із цими новелами встановлені спеціальні правила (особливий порядок) призначення покарання, точніше, визначення граничної його межі у разі вчинення особою незакінченого злочину (частини 2 і 3 ст. 68 КК), а також за наявності у справі певних обставин, що пом'якшують покарання (ст. 69¹ КК).

Відповідно до частин 2 і 3 ст. 68 КК за вчинення незакінченого злочину строк або розмір покарання не може перевищувати: *за готування до злочину – половини* (ч. 2), *а за замах на злочин – двох третин* максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК.

Як бачимо, на законодавчому рівні обмежується караність діяння стосовно максимальної межі найбільш суворого виду покарання, передбаченого в санкції, з урахуванням того, що злочин був незакінченим, готуванням (ч. 1 ст. 14 КК) або замахом (ст. 15 КК). Цілковитим природно, що незакінчений злочин є менш суспільно небезпечним порівняно із закінченим хоча б уже тому, що або ще не вчинені всі дії (без-

діяльність), або не настали наслідки, передбачені законом. Тому нам зрозуміло прагнення законодавця відбити цю знижену ступінь тяжкості незакінченого злочину в його караності й завдяки цьому певною мірою обмежити суддівський розсуд при призначенні покарання за готування до злочину чи замах на нього. У той же час нерідко трапляються випадки, коли особливо тяжкий злочин (наприклад, убивство за обтяжуючих обставин) не доводиться до кінця лише завдяки зусиллям (іноді надзвичайним) самого потерпілого або інших осіб (працівників правоохоронних органів, лікарів тощо), а потерпілий від такого незакінченого злочину внаслідок замаху на його життя назавжди залишається прикутим до ліжка. Між тим із приписів частин 2 і 3 ст. 68 КК випливає, що застосування зазначених тут правил призначення (зниження) покарання є не правом, а *обов'язком* суду незалежно від того, який за тяжкістю вчинено незакінчений злочин і завдяки яким (хоча завжди й незалежним від волі винного) причинам цей злочин було не доведено до кінця. На нашу думку, такий підхід надзвичайно спрощує і певним чином навіть необґрунтовано формалізує вирішення цього питання. Ось чому було б доцільно не покладати на суд обов'язку, а наділити його *правом* пом'як-

шувати покарання в межах, передбачених у частинах 2 та 3 ст. 68 КК, з урахуванням ступеня тяжкості вчиненого діяння, ступеня здійснення злочинного наміру та причин, внаслідок яких злочин не було доведено до кінця, тобто з огляду та ті обставини, на які, до речі, прямо вказано в ч. 1 ст. 68 КК.

Використання приписів частин 2 і 3 ст. 68 КК стосується призначення покарання за такі види незакінченого злочину, як готування до нього (ст. 14, ч. 2 ст. 68 КК) чи замах на злочин (ст. 15, ч. 3 ст. 68 КК). Але в низці статей Особливої частини КК встановлюється відповідальність за злочини з так званим *усіченим складом*, які визнаються закінченими вже з моменту вчинення або підготовчих дій (при організації банди – за ст. 257 КК), або замаху (при посяганні (замаху) на життя захисника – за ст. 400 КК). Звичайно, в усіх цих випадках ідеться не про певну стадію незакінченого злочину, не про готування до нього чи замах на злочин, а про особливу законодавчу конструкцію об'єктивної сторони певного складу злочину, який визнається закінченим з моменту, зазначеного в законі. У зв'язку із цим положення частин 2 і 3 ст. 68 КК у подібних ситуаціях не можуть бути використані.

Виникають питання і при аналізі підстав оперування приписами ст. 69¹ КК, згідно з якими

строк або розмір покарання не може перевищувати двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого відповідною санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК. У цій статті зазначено, що таке зниження покарання відбувається: а) за наявності обставин, що пом'якшують покарання і передбачені пунктами 1 і 2 ч. 1 ст. 66 КК; б) за відсутності обставин, що обтяжують покарання; в) при визнанні підсудним своєї вини.

Із цих положень закону випливає, що й у цьому випадку зниження максимальної межі найбільш суворого виду покарання, передбаченого в санкції, є не правом, а *обов'язком* суду, а зазначені в ст. 69¹ КК *з групи* чинників є підставами такого зниження. Але, по-перше, одразу ж виникає запитання: чи всі ці чинники обов'язково повинні бути одночасно присутніми в будь-якому разі застосування ст. 69¹ КК? Так, у пунктах 1 і 2 ч. 1 ст. 66 КК перелічені такі форми *діяльного каяття* винної особи, як з'явлення із зізнанням, щире каяття або активне сприяння розкриттю злочину (п. 1), добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди (п. 2). Вочевидь, що цілком можливі ситуації, коли вчинений особою злочин не

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

завдав ніяких збитків (наприклад, при готуванні до нього), тому в їх відшкодуванні немає потреби. Не виключаються й випадки, коли вчинений злочин є настільки очевидним, що активне сприяння в його розкритті не викликається необхідністю. На нашу думку, наведені приклади свідчать про припустимість застосування положень ст. 69¹ КК за наявності як усіх, так й лише деяких обставин, передбачених у пунктах 1 і 2 ст. 66 КК.

По-друге, у деяких ситуаціях може не знадобиться й визнання підсудним своєї вини, оскільки його з'явлення із зізнанням, щире каяття, добровільне відшкодування завданого ним збитку чи усунення заподіяної шкоди або включають у себе визнання особою своєї провини, або є своєрідними формами такого.

Законом від 15 квітня 2008 р. перелік обставин, які обтяжують покарання й передбачені ч. 1 ст. 66 КК, було також доповнено пунктом 2¹ – *надання медичної або іншої допомоги потерпілому безпосередньо після вчинення злочину*. По-третє, у зв'язку з цим, викликає подив, чому законодавець не зазначив обставину, передбачену п. 2¹ ч. 1 ст. 66 КК, і в ст. 69¹ КК як одну з підстав її застосування. Між тим цілком очевидно, що надання винним медичної або іншої допомоги

потерпілому безпосередньо після вчинення злочину також є одним з проявів діяльного каяття злочинця.

По-четверте, потребує спеціального тлумачення й така підстава використання ст. 69¹ КК, як відсутність у справі обставин, що обтяжують покарання. Справа в тому, що в ч. 1 ст. 67 КК всі обставини, які обтяжують покарання, поділяються на *дві групи*: (а) першу складають ті з них, які за будь-яких умов визнаються обтяжуючими покарання (пункти 2, 6, 7, 9, 10 і 12); (б) другу – ті, які згідно із ч. 2 ст. 67 КК суд має право залежно від характеру вчиненого злочину не визнати обтяжуючими покарання (пункти 1, 3-5, 8, 11 і 13). Саме така законодавча оцінка обставин, зазначених у ч. 1 ст. 67 КК, дає можливість вважати, що в ситуаціях, коли у справі хоча й наявна яка-небудь з обставин, передбачених у пунктах 1, 3-5, 8, 11 і 13 ч. 1 ст. 67 КК, але суд не визнає її такою, що обтяжує покарання (ч. 2 ст. 67 КК), це свідчить про відсутність у справі останніх і тим самим надає йому право (за інших необхідних умов) для застосування ст. 69¹ КК.

Якщо підстави застосування частин 2 і 3 ст. 68 та ст. 69¹ КК є різними, то правила призначення (пом'якшення) покарання багато в чому співпадають, що надає можливість проаналізувати їх

разом. Як у частинах 2 і 3 ст. 68, так і в ст. 69¹ КК встановлюється той максимум покарання, в межах якого суд зобов'язаний його призначити в цих випадках. При застосуванні ч. 2 ст. 68 КК цей максимум становить *половину*, а ч. 3 ст. 68 або ст. 69¹ КК – *дві третини строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого відповідною санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК*.

Із цих приписів закону, перше, впливає, що вони стосуються лише *основних* видів покарання, передбачених у санкції, й обходять додаткові. Якщо в санкції поряд з основним передбачено й додаткове покарання, то при застосуванні вимог частин 2 і 3 ст. 68 КК, ст. 69¹ КК останнє до уваги судом не береться.

По-друге, закон говорить про певний строк або розмір покарання. Це свідчить, що правила призначення покарання, встановлені в частинах 2 і 3 ст. 68, ст. 69¹ КК поширюються лише на ті види основних покарань, що мають *строковий* характер (виправні роботи, позбавлення волі) або призначаються в певному *розмірі* (наприклад, штраф). Тому використання положень ч. 2 і 3 ст. 68 та ст. 69¹ КК виключається в разі призначення покарання за статтями КК, в санкціях яких найбільш суво-

рим видом покарання є *довічне позбавлення волі* (ст. 112, ч. 2 ст. 115, ч. 3 ст. 258, статті 348, 379, 400, ч. 4 ст. 404, ч. 2 ст. 438, ч. 2 ст. 439, ч. 1 ст. 442, ст. 443 КК), оскільки останнє має безстроковий (невизначений строком чи розміром) характер.

У той же час слід урахувати, що за ч. 2 ст. 64 КК довічне позбавлення волі не застосовується до осіб, які вчинили злочин у віці до 18 років і у віці понад 65 років, а також до жінок, що були вагітними на момент учинення злочину або постановлення вироку. Отже, для цих осіб найбільш суворим видом основного покарання (навіть за тими санкціями, у яких передбачено довічне позбавлення волі) є не цей вид покарання, а альтернативно передбачене в санкції позбавлення волі на певний строк. Цим пояснюється те, що можуть застосовуватися як виняток правила, передбачені в частинах 2 і 3 ст. 68, ст. 69¹ КК, при засудженні й за тими статтями КК, в санкціях яких передбачено довічне позбавлення волі, але стосовно лише осіб, до яких згідно з ч. 2 ст. 64 КК довічне позбавлення волі призначено бути не може, оскільки при пом'якшенні покарання за частинами 2 або 3 ст. 68 чи ст. 69¹ КК суд враховує не довічне позбавлення волі, а встановлену в санкції максимальну межу позбавлення волі

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

на певний строк. Завдяки цьому в усіх подібних випадках виникає ситуація, коли особи, зазначені в ч. 2 ст. 64 КК, отримують так би мовити, подвійну пільгу: і довічне позбавлення волі до них не застосовується, і максимальний строк позбавлення волі на певний строк скорочується до половини (ч. 2 ст. 68 КК) чи двох третин (ч. 3 ст. 68, ст. 69¹ КК).

Водночас, особи, яким довічне позбавлення волі може бути призначено, взагалі ніяких пільг у такому разі не мають, оскільки ні частини 2 і 3 ст. 68, ні ст. 69¹ КК до них застосовані бути не можуть. З нашого погляду, більш обґрунтованою й виваженою є позиція, яку займає щодо цього питання російський законодавець, коли в ч. 2 ст. 62 КК РФ (аналог ст. 69¹ КК України) зазначає: якщо в санкції статті, за якою засуджується винний, передбачено довічне позбавлення волі, покарання не пом'якшується, а призначається в межах цієї санкції. А стосовно незакінченого злочину в ч. 4 ст. 66 КК РФ (аналог ст. 68 КК України) існує припис, що при готуванні до злочину чи замаху на нього довічного позбавлення волі не призначається.

По-третє, як у частинах 2 і 3 ст. 68, так і в ст. 69¹ КК йдеться про граничну межу не будь-якого, а лише *найбільш суворого виду* основного покарання, пере-

дбаченого у відповідній санкції. Із цих положень закону випливає: якщо санкція є альтернативною, суд зобов'язаний вжити вимоги частин 2 і 3 ст. 68 або ст. 69¹ КК стосовно максимального строку (розміру) лише найбільш суворого виду основного покарання із числа тих декількох, які в цій санкції передбачені. Інші ж (менш суворі) види основних покарань, передбачені в альтернативній санкції, можуть бути призначені судом у межах строків (розмірів), установлених для них у цій санкції. Так, якщо призначається покарання за замах на крадіжку, строк найбільш суворого виду покарання, передбаченого в санкції ч. 1 ст. 185 КК (позбавлення волі до трьох років) за вимогами ч. 3 ст. 68 КК не може перевищувати двох третин максимальної його межі (два роки), тоді як інші види покарань (штраф, громадські, виправні роботи, арешт) можуть бути призначені судом у межах, установлених для них у санкції ч. 1 ст. 185 КК.

При застосуванні частин 2 і 3 ст. 68 або ст. 69¹ КК й вирішенні у зв'язку із цим питання про те, який вид покарання із числа декількох, передбачених в альтернативній санкції, є найбільш суворим, слід також ураховувати й положення ч. 3 ст. 56, ч. 2 ст. 57, ч. 3 ст. 60, ч. 3 ст. 61, ч. 2 ст. 64 КК, згідно з якими окремі

види покарань не можуть бути призначені певним категоріям осіб. Так, хоча в санкції ч. 1 ст. 190 КК й передбачені такі види покарань, як штраф, громадські, виправні роботи й обмеження волі, однак, якщо готування до цього злочину чи замах на нього було вчинено неповнолітнім, то при застосуванні вимог частин 2 і 3 ст. 68 або ст. 69¹ КК найбільш суворим видом покарання будуть вважатись виправні роботи, а не обмеження волі. Адже останнє хоча й передбачено в санкції ч. 1 ст. 190 КК, але відповідно до ч. 3 ст. 61 КК не може бути застосовано до неповнолітнього.

При використанні аналізованих норм треба враховувати й приписи статей 99-102 КК, які встановлюють знижені максимальні межі стосовно тих видів покарань, які можуть бути призначені до неповнолітніх. Якщо в санкції Особливої частини КК передбачено такий максимум найбільш суворого виду покарання, який є більш високим, ніж максимальна його межа, передбачена в статтях 99-102 КК, то при оперуванні положеннями частин 2 і 3 ст. 68 або ст. 69¹ КК необхідно виходити з максимальних строків (розмірів) покарання, встановлених не в санкції, а в статтях 99-102 КК. Наприклад, у санкції ч. 2 ст. 122 КК максимальний строк позбавлення волі становить п'ять років, але

згідно з п. 2 ч. 3 ст. 102 КК за цей злочин середньої тяжкості неповнолітньому може бути призначено позбавлення волі на строк не більше 4-х років. Саме з останнього строку суд повинен виходити й у разі зниження покарання неповнолітньому за правилами частин 2 і 3 ст. 68 КК або ст. 69¹ КК.

При використанні приписів частин 2 і 3 ст. 68 та ст. 69¹ КК може статися так, що призначене судом покарання за своїм строком (розміром) виявиться навіть нижчим, від найнижчої (мінімальної) межі, встановленої для найбільш суворого виду покарання у відповідній санкції Особливої частини КК. Це зумовлено конструкцією низки санкцій. Приміром, у санкції ч. 4 ст. 185 КК передбачено позбавлення волі на строк від п'яти до восьми років, тому при призначенні покарання за готування до такого злочину максимальний строк позбавлення волі не може перевищувати 4-х років. І хоча цей строк буде нижчим від мінімуму, встановленого для позбавлення волі в санкції ч. 4 ст. 185 КК, призначення його в цих межах цілком узгоджується з вимогами ч. 2 ст. 68 КК.

Оскільки основне покарання призначається в подібних випадках нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті, одразу ж виникає запитання: чи

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

потрібно у цих ситуаціях використовувати ще й приписи ст. 69 КК? Відповідь на нього може бути тільки негативною, оскільки призначення покарання здійснюється судом за правилами частин 2 і 3 ст. 68 або ст. 69¹ КК, а не за наявності підстав для застосування ст. 69 КК. Тому й використання приписів ст. 69 КК, і посилання у вирокі суду на цю норму закону є в таких випадках зайвим.

При вирішенні питання про зниження максимального строку (розміру) найбільш суворого виду покарання за правилами частин 2 і 3 ст. 68 або за ст. 69¹ КК потрібно, однак, ураховувати, що пом'якшення покарання повинно мати свої межі. Адже в будь-якому випадку суд не вправі призначити його *нижче від найнижчої межі, встановленої для відповідного виду покарання в нормах Загальної частини КК*. Інше вирішення цього питання суперечило б як загальним засадам призначення покарання (п. 2 ч. 1 ст. 65 КК), так і нормам Загальної частини КК, що встановлюють мінімальні межі відповідних видів покарань (статті 53, 55–63 КК). Проте, щоб уникнути помилок при вирішенні цього питання в судовій практиці, було б доцільно на законодавчому рівні закріпити у статтях 68 і 69¹ КК загальне правило, аналогічне передбаченому в ч. 1

ст. 69 КК, за яким суд не має права призначити покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої для відповідного виду покарання в Загальній частині КК.

У судовій практиці можуть статися й такі ситуації, коли особа вчиняє незакінчений злочин за наявності обставин, пом'якшуючих покарання. Виникає при цьому питання про *одночасне* застосування правил, установлених як частинами 2 чи 3 ст. 68, так і ст. 69¹ КК. При його вирішенні потрібно, по-перше, виходити з того, що за приписами як першої, так і другої із цих статей КК їх використання є *обов'язковим* для суду, тому їх одночасне застосування не виключається. По-друге, системний аналіз зазначених норм свідчить, що вони перебувають між собою в певній субординаційній залежності. Якщо вимоги частин 2 та 3 ст. 68 КК застосовуються у всіх випадках учинення незакінченого злочину незалежно від його тяжкості й наявності обставин, що пом'якшують або обтяжують покарання, поведінки й характеристики особи, яка його вчинила тощо, то приписи ст. 69¹ КК припустимо використовувати лише за наявності певних обставин, що характеризують суто індивідуальні особливості як учиненого, так і особи винного. Таке співвідношення цих норм

свідчить, що перша з них (ст. 68 КК) має певний пріоритет перед другою (ст. 69¹ КК). Вважаємо, що при призначенні покарання в ситуаціях, коли є підстави для *одночасного* застосування зазначених норм, призначення покарання за ст. 69¹ КК повинно здійснюватись, з огляду на максимальний строк (розмір) найбільш суворого виду покарання, який суд має визначити при незакінченому злочині за правилами частин 2 і 3 ст. 68 КК. Інакше кажучи, спочатку мають бути застосовані правила, встановлені в частинах 2 або 3 ст. 68 КК, а лише потім – положення ст. 69¹ КК. Таким чином, дві третини максимального строку (розміру) найбільш суворого виду покарання за правилами ст. 69¹

КК відраховуються від половини або двох третин того максимального строку (розміру) покарання, яке повинно бути призначено за готування до злочину (ч. 2 ст. 68 КК) або за замах на нього (ч. 3 ст. 68 КК) [3, с. 236, 245].

Аналіз норм, якими доповнено Кримінальний кодекс України, показує, що положення, передбачені в частинах 2 і 3 ст. 68 та ст. 69¹ КК, вносять досить суттєві корективи до вже усталених підходів, які до цих новел існували як у законодавстві, так і в практиці призначення покарання. Вони, безсумнівно, є конкретним свідченням прояву тенденції в правотворчій і правозастосовчій діяльності, спрямованій на подальшу гуманізацію кримінальної відповідальності.

Список літератури: 1. Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 24. – Ст. 236.
2. Герасименко В.П. Заміна покарання більш м'яким при його відбуванні за кримінальним правом України: Автореф. дис. ...канд. юрид. наук. – Х., 2007. – 20 с. 3. Кримінальний кодекс України: Наук.-практ. коментар / За заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Вид. 4-те, доп. – Х.: ТОВ «Одісей», 2008. – 1208 с.

Надійшла до редакції 10.12.2008 р.